

Egoita

Rozbíjející stránka ega

Já *dává*, ego bere. Rozbíjející stránka ega se v sociální oblasti bezprostředně projevuje v tom, že *každý* chce brát a mít, z čehož vzniká spor a válka. Dnes prožíváme zhroucení společenského systému, který je na Západě i na Východě vystavěný na egoitě. Fanatická víra hospodářského liberalismu v to, že z úsilí jednotlivce po maximálním hospodářském blahobytu zároveň plyne největší blahobyt celku, se už dávno prokázala jako velmi idealistické smýšlení, jako ideologie se snahou ještě nějak ospravedlnit hrubou egoitu. Odpověď nebyla lepší: Marxovi se nepodařilo objevit, že individuální egoitu není možné přemoci třídní egoitou. Třídní, národnostní egoita anebo egoita jednotlivce - všechny tři vedou k válce všech proti všem, ke zkáze. „Contract sociál“, dohoda o sociálně nutných omezeních těchto druhů egoity, na tom nedokáže nic změnit, podobně jako morálka chytrosti nemůže být životaschopnou základnou soužití. Ctižádost proti ctižádosti, závist proti závisti, touha po moci proti touze po moci - jak by z toho mohlo vzniknout něco jiného než další vršení konfliktů?

Egoita však není jen silou rozbíjející společnost, ale je také nemocí jednotlivce. Poněvadž člověk disponuje volnými silami slova, bylo by pro něj dobré, aby je jako síly slova odpovídajícím způsobem také používal, tj. zdravým životem by pro něj byl tvůrčí život. Každý nemusí být básníkem, sochařem nebo vědcem, tvůrčí jsou všichni lidé, kteří umějí okolo sebe vyzařovat a vyvolávat teplo lásky a mír, pohodu. Tito většinou zcela neznámí lidé, prosté ženy a muži, žádní umělci, žádné slavné osobnosti, jsou pravými pomocníky lidstva. Tolstoj popsal jednoho takového člověka ve svém románu *Vojna a míry* postavě prostého vojáka Platona Karatajeva - sláva a popularita jsou pro tvůrčí schopnosti mnohdy škodlivé.

Egoita, rozdělená pozornost, opakující se požadavky

Egoita znamená, že pozornost je rozdělená: velká část je zaměřená na člověka, na působení a následky jeho konání, nikoli na konání samotné, na věc samu. Typickým příznakem je téma, kdy je umělec nebo řečník zaměstnán svou vlastní bytostí: „Podaří se to? Budu mít úspěch?“, a nikoli věcí samotnou. Proto také věc nejde dobře. Člověk může být tvůrčí pouze v *soustředění*, musí být uvolněný, nestažený v křeči, ale soustředěný. Všechno, co ruší soustředěnost, ovlivňuje tvoření. Pozornost je člověk sám, Já. Je-li člověk zaměstnán sám sebou (a to je prostřednictvím egoity), nemůže uskutečnit svou zdravou tvůrčí existenci, tvoření jako ten největší požitek.

Egoita má stále nároky, přání a požadavky, které se opakují a vůbec nechtějí být uspokojeny jednou provždy. Sama žádostivost je potvrzením, že jsem, každý obyčejný pocit, dokonce i pocity utrpení jsou sebestpotvrzením (uspokojením, utvrzením o vlastní hodnotě). Raději trpět, než nemít vůbec žádné pocity. Neuspokojené žádosti nejsou dobré, ale uspokojení trvá většinou jen krátkou dobu, a tak to má také být. Opakující se povaha žádostí a lpění na jedné pocitové formě ukazuje, jak málo je tato povaha *slovní* formy: nechce nic nového (kus čokolády přece nabízí vždy stejnou chuť). Snad mi rozumíte. Zvířecí, vlastně to lidsky zvířecí, neboť zvířata nemají žádné žádosti, které by byly pro ně škodlivé, se projevuje ve snaze po opakování.

Podstatu egoity hluboce vyjadřuje slovo „sobectví“: člověk hledá sebe a nikdy se tímto způsobem nenalézá.¹ Avšak život a duševní funkce jsou tím postaveny do služeb této práce Danaoven (nalévat vodu do dřevěného sudu se stalo symbolem marné a zbytečné práce). Podmaněna je dokonce i nejjasnější duševní funkce, tj. myšlení, které se může dát do služeb sebestpotvrzení, aby nacházelo stále nové varianty tělesného a duševního sebestpotvrzení.

Pocity uspokojení a nároky na ně, podvědomý charakter zpřízněný s asociacemi

Nechceme se teď detailně zabývat tělesnými formami sebestpotvrzení, zdůrazníme jen jedno: Tělo má jen čistě biologické požadavky, žádné nároky na chuť nebo rozkoš, má žízeň a hlad. Nezná labužnictví, právě tak jako je nezná divoké zvíře, které nikdy neprodluhuje svůj hlad, neodkládá své jídlo, aby žralo něco lepšího, chutnějšího, nebo aby mohlo lépe ochutnávat. Pochutiny nezná, ještě nikdy jsem neviděl ježka kouřit doutník.

¹ Sobectví je v němčině Selbstsucht: Selbst= vlastní osoba, já, Sucht = touha po něčem, mánie, návyk, závislost na něčem. Vlastně i české sobectví tíhne k sobě, mluví o sobě. Pozn. překl.

Pocity uspokojení a nároky na ně pocházejí z duše, tělo je jen jejím nástrojem. Když knězi demonstrují proti celibátu a dožadují se uspokojení „oprávněných požadavků těla“, jen tím ukazují, že jim není jasné, že blaho nepatří k tělu, ale k duši: tělo přece nemá pocity. Podstata pocitů je ohniskem egoity, protože sobectví dychtí po sebecítění jako po náhražce za odmítnutý zážitek sebe sama nebo sebepoznání. Kdyby byl zážitek sebe sama ve vědomí, zážitek duše natolik intenzivní, jako je zážitek doteku nějakého předmětu, sobectví by nebylo nutné a také by žádné neexistovalo. Jak jsme již zmínili, cit necítí *něco*, ale cítí sebe, nepoznává a zároveň se vymaňuje z autonomie vědomí, do něhož přichází a z něhož odchází svévolně. *Zde* se projevuje podvědomý charakter těchto útvarů, které jsou v tomto ohledu spřízněné nejen s asociacemi, ale jsou také pevně svázané s asociativními prvky. Skrytou podstatu citů člověka se proto můžeme naučit poznávat tak, že si všímáme jeho asociací, které vystupují v hovorové myšlenkové formě, aniž by byly skutečnými myšlenkami.

Sebepociťování (sebevnímání) pocitů není bezpodmínečně odkázáno na nástroj těla. Existují čistě duševní formy, které slouží sobectví, jak už jsme se zmínili: ctižádost, závist, lakota a neomezený počet jiných „zvyklostí“, které zčásti dokonce nemají ani zažité jméno. Pramenem duševní rozkoše je nezřídka např. „oprávněný“, v nitru se vaří hněv vůči člověku nebo skupině lidí. Rozčilovat se (často potichu) nad hloupostí nebo ničemností druhých lidí nám dělá dobře, děláme to rádi, tak jako také mnohem častěji mluvíme a podáváme zprávu o špatném, nemorálním chování druhých lidí, než o chování ušlechtilém a morálním. Budete-li pozorovat tlachající dámy a pány a uděláte si statistiku, uvidíte, jak nerovné bude rozdělení dobrého a špatného na bližní.

Formy sobectví

Všechny formy *sobectví* jsou nutně spojené s neupřímností, především s neupřímností vůči sobě. Ačkoliv mnohé z toho, za co se lidé dříve styděli, je dnes předmětem hrdosti, je tento postoj spíše zdánlivý. Ve styku s lidmi dáváme najevo vždy svoji „lepší stránku“. Neupřímnost vůči sobě je pramenem nesmírného množství neupřímností, které kolují ve světě mezi lidmi. A organizovaně pěstovaná neupřímnost často lidi od sebe odděluje jako hustá mlha a zabraňuje jakémukoliv pokusu vzájemně si porozumět.

Různé formy egoity mají ten společný rys, že zmenšují výkon jednotlivce také tam, kde si toho vůbec nevšimneme. Jednou z negativních forem je *nedostatek sebedůvěry* a ti, kteří jím trpí, jsou ve svém jednání zjevně omezení, a to i tehdy, když mají dobré intuice týkající se toho, co

se má dělat. Třebaže se ctižádostivost vždy nepovažuje za negativní vlastnost, je společensky i individuálně škodlivá, protože člověka povyšuje do pozic, které mu nepatří, v nichž nutně musí selhat. Zda si toho jiní všimnou nebo to zůstane skryto, je lhostejné; často vynakládá mnoho síly, času a energie na úsilí, aby to zůstalo skryto. *Pocity méněcennosti* a jejich hyperkompenzace jsou právě tak rozšířené jako závist a žárlivost nebo „přecitlivělost“. Jistě je žádoucí, abychom měli rádi své povolání, ale lpět na svém povolání tak, že své konání budeme orientovat podle svého vlastního zájmu, všechno budeme vztahovat jen na svoji vlastní osobu a vše vyhodnocovat jako možnost „prožít úspěch“, to nás brzy přivede do situace, kdy začneme své konání posuzovat nikoli v zájmu povolání, ale budeme ho orientovat na svůj úspěch a tak ho posoudíme nesprávně. Pomoc druhému člověku je z hlediska povolání (např. lékaře, kněze, učitele atd.) něco velmi důležitého a krásného (sem patří i pomoc mimo povolání). Jestliže by však pro mě bylo důležitější, že jsem to byl *já*, kdo pomohl člověku, odkázanému na pomoc, než to, že *mu* vůbec bylo pomoheno, potom by má pomoc ztratila nejen svůj morální význam, ale již to vlastně není pomoc: již nebudu schopen dostatečně objektivně posoudit, co je správné. Pomáhání druhým lidem často vede k vytváření závislostí těchto lidí na někom, na něčem - a proč vlastně? Všechny tyto způsoby chování odvádějí člověka od reality, od poznání a správného ocenění skutečnosti. Přitom jsou všechny *nechtěné* - nikdo se nerozhodne být závistivý, nebo tušit svou méněcennost či být „přecitlivělý“ jako mimóza.

Nikdo se nerozhodne být egoistou, ale když jím je, bude velmi těžké se egoity zbavit, navzdory odpovídajícímu rozhodnutí. *Egoita* jako *podvědomá*, tj. nechtěná/orma, je často uskutečňovaná s vnitřním odporem a všechny její podoby, které se lehce mění, vzájemně přecházejí jedna do druhé a souvisejí spolu, jsou podvědomého, neprůhledného původu. Můžeme konstatovat, že to platí také obráceně: Každá podvědomě zakotvená forma chování se nese ve znamení egoity.

Filosofové egoity

Od doby Stirnera a Nietzscheho se stále znovu vyskytují filosofové egoity. Tím nechceme popírat genialitu a impuls k upřímnosti těchto dvou představitelů filosofických nauk. Většina psychologů i dnes tvrdí, že si člověka vůbec nelze představit jinak, než jako od prvopočátku egoistického. Mnohé věci, které se toho týkají, jsme již popsali. Člověk by však neměl zapomenout (a v tom je naznačena možnost, jak přemoci zmíněné všeobecné onemocnění vědomí), že i tento názor je přece výsledkem poznání, je to poznatek! Kdyby byl člověk naprosto egoistický, vůbec by si toho nevšiml, podobně jako by člověk, který by

viděl jen modrou barvu, nic nevěděl o modré barvě. Člověk by si nemohl utvořit vůbec žádný pojem pro egoitu, kdyby znal jen egoistické chování. Co tím máme na mysli? Egoita je objevena a instance, která ji objevuje, poznávající instance, jistě sama není egoistická, jinak by nikdy nemohla učinit tento objev. Egoita není původním, ale je nutným mezistupněm k zážitku (zkušenosti) Já. Staví člověka na vlastní nohy, aby mohl sám jít: aby mohl postupovat od brání k dávání a z osamělosti najít cestu k druhému člověku. Je však svobodou člověka, zda tyto kroky koná nebo zůstává ve stavu, do něhož upadl bez své volby, bez svého vědomého rozhodnutí: do stavu, v němž to, co vzniklo podvědomě, je sice dominantní, ale je také odhaleno a formulováno. Jen z této okolnosti, že to, co vzniklo podvědomě, bylo formulováno vědomě, si člověk mohl odvodit, že podvědomé skutečnosti nemusí být vždy nutně donucující, že má možnost je přemoci.

Jedna filosofie egoity podporuje myšlenku, že v přírodě panuje boj o život a vše řídí „vývoj“. Tato myšlenka je velmi vázaná na svou dobu, neboť pochází z éry ideového světa ekonomického liberalismu, který je zcela antropomorfizující². Ale právě dnes jsme se naučili správně hodnotit přirozenou biologickou rovnováhu, která v přírodě nastává, když člověk do ní rušivě nezasahuje. Příroda nezná žádné „usilování“, žádný „vývojový impulz“, žádný „boj“ není normální, „přirozený“. V přírodě nejenže nic nevyřešíme s lidskou představou „boje“, ale ani s představou pomoci, pro niž se dá najít zdánlivě stejně mnoho příkladů jako pro „boj“. Své poznatky o přežití „zdatnějších“ jedinců nemůžeme čerpat ani z historie. Je-li výživa omezena katastrofou, v žádném případě nepřežije bezpodmínečně nejsilnější individuum, ale většinou individuum nejméně náročné, nejmenší druh. *Být malým* je v paleontologii nesrovnatelně rozšířenější fenomén než „být zdatným“. Co vůbec v přírodě znamená „zdatnost“? Nemůžeme-li to jednoznačně zjistit, pak je tvrzení „zdatnější přežívá“ nesmyslné. Lidé se domnívají, že ten, kdo přežije, je zdatnější, což v žádném případě neznamená víc, než „přežil ten, který přežil“. Hodnotíme-li to biologicky, v přírodě by byl jistě extrémně nejméně zdatný člověk. Celá Darwinova myšlenka zřejmě pochází z ideje ekonomického boje, konkurence. Ale další nezdvořilou otázkou je: V jakém smyslu lze nazývat zdatnějším toho, kdo v *tomto* boji něco získává?

Náš egoistický způsob života a jeho zvyklosti se můžeme pokoušet ideologicky ospravedlnit, ale ten, kdo v nás mluví, bytost slova, se bude vždy za tyto formy chování stydět. Na povrchu může být člověk hrdý na svou bezohlednost, „nesentimentálnost“, nemilosrdnost, na svou tvrdost a „mužnost“, ale všechny takzvané světové názory,

5

² Přenáší lidské vlastnosti na neživé předměty, pozn. překl.

kteří si těchto vlastností cení a pěstují je, nepromýšlejí tuto myšlenku do konce a „v rodině“ se podle toho nikdy nežije. Tato malá historka osvětluje realitu egoismu a altruismu v jejich důsledcích opravdu názorně:

Peklo je místem, kde obyvatelé mají sice k dispozici dostatečné množství polévky, ale lžice mají tak dlouhé držadlo, že nikdo si nemůže dát lžici ke svým ústům. Utrpení hladovějících před hrnci plnými polévky je nevýslovné. A jak to vypadá v nebi? Tam nacházíme přesně stejnou situaci: mnoho polévky, lžice s dlouhými držadly. Jenže místní obyvatelé přišli na nápad, že se navzájem krmí, nedávají lžici ke svým ústům, ale k ústům souseda. Tato nesobeckost je vyživuje.

Kühlewind Georg